

SOCIOEKONOMSKI PROCESI U OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA ISTRE

Stipe RADINOVIĆ
Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Split

Đurđica ŽUTINIĆ
Agronomski fakultet, Zagreb

Milan OPLANIĆ, Anita Silvana ILAK PERŠURIĆ
Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč

Miroslav TRATNIK
Agronomski fakultet, Zagreb

UDK: 338.43(497.5-3 Istra)
631.115.11(497.5-3 Istra)
338.48:631](497.5-3 Istra)

Prethodno priopćenje

Primljeno: 7. 2. 2005.

Autori razmatraju promjene u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima Istre u proteklih trideset godina sa stajališta ljudskih i proizvodnih resursa. Analiza počiva na nalazima dvaju anketnih istraživanja poljoprivrednih kućanstava i na dostupnim statističkim podacima. U prvom dijelu autori opisuju osnovne značajke stanovništva Istre, koje se u promatranom razdoblju brojčano povećalo. Radikalno je smanjen udjel poljoprivrednoga stanovništva. To se odrazilo i na promjene u socioekonomskom sastavu obiteljskih gospodarstava, u kojima se smanjio broj aktivnih poljoprivrednika i udvostručio broj članova koji su zaposleni izvan gospodarstva. Broj obiteljskih gospodarstava smanjio se za trećinu, povećale su se neobrađene površine i smanjen je stočni fond. Gospodarstva su zadržala istu strukturu proizvodnje, koja je i dalje pretežito samoopskrbnoga značaja. Stoga razvoj obiteljske poljoprivrede u Istri treba sagledavati u kontekstu razvitka drugih djelatnosti, poglavito ruralnoga turizma i agroturizma.

Ključne riječi: socioekonomika, poljoprivredna gospodarstva, Istra

Stipe Radinović, Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Put Duilova 11, 21000 Split, Hrvatska.
E-mail: stipe@krs.hr

UVOD

Istra je najzapadnija hrvatska regija, jedinstven poluotok bogate prirodne raznolikosti. Vanjske dijelove poluotoka ("plava" Istra) obilježava morski, otočni i obalni krajolik, a njegovu unutrašnjost ("zelena" Istra) ravan, brežuljkast, agrarni krajolik. Poluotok je administrativno područje Istarske županije, površine od 2813 km², na kojem je prema Popisu stanovništva iz 2001. godine živjelo 4,7% ukupnog stanovništva Hrvatske. To je jedina naša županija, koja u posljednja tri desetljeća ima rast stanovništva i jači regionalni razvoj (Pejnović, 2004.)

Poljoprivreda je u Istri oduvijek bila važna komponenta njezine gospodarske strukture, koja usprkos relativno povoljnim klimatsko-ekološkim uvjetima nije dosegla poželjan i zadovoljavajući stupanj razvitka. Razloga je više, no ponajprije to je odsutnost razumne agrarne politike bivšega sustava, dogmatski odnos spram seljačkoga gospodarstva te odsutnost svake predodžbe o razvojnim mogućnostima sela. Nekontrahirana i prebrza deagrarizacija na tom je prostoru, kao i na državnoj razini, prouzročila brojne strukturne poremećaje u poljoprivredi: napuštanje obradivih površina, usitnjavanje seljačkih posjeda, neuravnoteženost proizvodne strukture, drastično smanjenje radne snage u poljoprivredi i sl. Uz potonje, deagrarizacija je izazvala i demografsko praznjenje istarskoga ruralnog prostora i polarizaciju demografskoga razvoja između njezina ruralnoga i urbanoga stanovništva. Razvoj industrije i drugih nepoljoprivrednih djelatnosti, većinom koncentriranim u obalnim područjima, poticao je iseljavanje vitalnijega stanovništva iz unutrašnjosti, što je uzrokovalo depopulaciju brojnih malih sela i demografsko starenje seoske populacije, pa je središnja Istra po gustoći stanovništva rjeđe naseljeno područje.¹

Razvoj turizma i turističke potrošnje u Istri od 1970. do 1990. godine nije dovoljno pokrenuo razvoj poljoprivrede, pa se narasle turističke potrebe za namirnicama nabavljaju izvan njezina područja (Milotić i sur., 2002.). Dapače, u tom razdoblju vrijednost poljoprivredne proizvodnje na seljačkim obiteljskim gospodarstvima pada, a osobito se smanjila vinogardarska i ratarska proizvodnja (Oplanić i sur., 1999.).

U novom političkom i gospodarskom okružju poljoprivreda dobiva mnogo važniju i višefunkcionalnu ulogu, pa se od nje očekuje da bude jedan od važnijih čimbenika razvitka istarskoga ruralnog i ukupnog gospodarstva. Okosnicu istarske poljoprivredne proizvodnje danas čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva, smještena uglavnom u ruralnim prostorima, koja raspolažu proizvodnim kapacitetima, a većinom su i njezini vlasnici. Njihov broj, veličina i razina primjene suvremenih tehnoloških dostignuća odraz su (ne)učinkovi-

tosti dugogodišnje poljoprivredne politike na ovim prostorima (Milotić, Oplanić, 1997.).

Po svojoj proizvodnoj strukturi poljoprivreda Istre, kao dio mediteranskoga područja, jasno se razlikuje od ostaloga dijela Hrvatske. Uz Dalmaciju, to je područje pod jakim utjecajem sredozemne klime, što ga razlikuje od planinskoga zaleđa i kontinentalnoga dijela središnje i istočne Hrvatske. Malo koja mala zemlja kao što je Hrvatska ima sreću da na svom području ima tako različite uvjete za razvoj tako široke proizvodne strukture. Ti različiti i specifični uvjeti jesu bogatstvo koje bi smišljenom regionalnom politikom razvoja trebalo dalje oplemenjivati, jer njegujući i razvijajući osobitosti svake poljoprivredne regije, zapravo razvijamo i ukupnu hrvatsku poljoprivrednu proizvodnju (Defilippis, 1993.).

S motrišta zaposlenosti, u istarskoj poljoprivredi prevladavaju nepoljoprivredna i mješovita gospodarstva, razmjerno malih obradivih površina. Međutim, "malo" zemljište u mediteranskim područjima ne mora biti nužno ograničavajući faktor, jer se i na njemu može organizirati poljoprivredna proizvodnja koja će angažirati radne resurse domaćinstava i postići dobre financijske učinke (Radinović, 1983.).

Prosječno poljoprivredno domaćinstvo u Istri, prema istraživanjima Milotića i suradnika, ostvaruje od poljoprivrede tek 55% ukupnoga dohotka, što je znatno niže nego u drugim mediteranskim zemljama (Milotić i sur., 1998.). Stoga je jedan od bitnijih čimbenika zadržavanja domicilnoga stanovništva na obiteljskim gospodarstvima ostvarivanje dodatnoga prihoda poticanjem razvoja poljoprivredi komplementarnih djelatnosti. Jedna od tih djelatnosti jest agroturizam (Oplanić i sur., 1998.).

Iako su u istarskoj poljoprivredi posljednjih godina učinjeni kvalitativni pomaci, posebice u domeni obiteljske poljoprivrede, još je uvijek prisutan skup ograničavajućih čimbenika koji koče njezino prilagođivanje tržišnom gospodarstvu, pa time i stvaranje kvalitetnijih životnih uvjeta za njezine žitelje.

Težište naše analize jesu socioekonomski procesi koji su se u proteklih trideset godina zbivali u obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu Istre. Cilj je rada analizirati nastale promjene u istarskoj poljoprivredi, sa stanovišta ljudskih i proizvodnih resursa, te upozoriti na njihova razvojna ograničenja i mogućnosti.

METODOLOŠKE NAPOMENE

Kako statistička služba u nas, u vrlo ograničenom opsegu, prati društveno-ekonomske značajke obiteljskih gospodarstava, osobito na regionalnim i županijskim razinama, to smo se za ovaj prilog poslužili sekundarnom analizom dvaju empirijskih istraživanja u različitim vremenskim presjecima. Prvo

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

je istraživanje provedeno 1971. godine u sklopu znanstvenoga projekta "Ekonomsko-socijalna problematika seoskog stanovništva mediteranskog područja", iz kojeg smo izdvojili poduzorak od 115 obiteljskih gospodarstava relevantnih za našu analizu.² Drugo je provedeno 1998. godine u okviru znanstvenoga projekta "Seljačko obiteljsko gospodarstvo kao temelj razvitka poljoprivrede u Istri" na uzorku od 345 gospodarstava.³

Važno je upozoriti na određene metodološke razlike u tim istraživanjima. Osnovni skup u prvom istraživanju obuhvatio je sva gospodarstva u seoskim i mješovitim naseljima⁴ Istre, bez obzira na veličinu zemljišnoga posjeda, iz kojeg je na temelju višefaznoga stratificiranog uzorka određen broj gospodarstava za ispitivanje (Radinović, 1973.; Livada, 1975.).

Postupak je bio ovakav: najprije su u svakoj od tadašnjih devet općina odabrana naselja različita po stupnju društveno-ekonomske razvijenosti, ukupno njih 194 (ili 30% svih seoskih naselja). Potom je iz toga skupa naselja izdvojeno 10% ili 19 naselja. Kriteriji za njihov odabir bili su veličina naselja, pokazatelji o kretanju broja ukupnoga stanovništva, postotni udio poljoprivrednoga stanovništva i infrastrukturna opremljenost. U tim naseljima za svako gospodarstvo prikupljeni su podatci o broju, dobi i zaposlenosti članova domaćinstva te osnovni podatci o zemljištu i broju stoke. U zadnjoj etapi istraživanja u konačni je uzorak ušlo svako deseto gospodarstvo iz potpunoga skupa, odnosno 0,53% od ukupnoga broja gospodarstava iz seoskih i mješovitih naselja Istre, koja su predmet naše analize.

Kriterij za određivanje uzorka obiteljskih gospodarstava u drugom istraživanju bio je iskorištavanje najmanje 0,51 ha zemljišta. Na osnovi podataka popisa stanovništva i poljoprivrede, Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske iz 1991. godine (SLJHŽ-93, str. 551), iz ukupnoga broja gospodarstava bila su isključena sva gospodarstva koja su raspolagala s manje od 0,51 ha korištenoga zemljišta. "Isključena" gospodarstva raspolagala su sa svega 1% ukupnoga korištenog zemljišta i uglavnom se radi o onima marginalne poljoprivredne proizvodnje. Na temelju toga kriterija dobiven je osnovni skup od 15.040 obiteljskih gospodarstava. Broj potrebnih jedinica za uzorak izračunan je standardnim statističkim postupkom. Dobiven je reprezentativni uzorak od 345 gospodarstava (2,3% osnovnoga skupa). Kako bi se postigla ravnomjernost u pokrivenosti cjelokupnoga područja Istarske županije, vodilo se računa o teritorijalnoj distribuciji gospodarstava (po područjima općina i gradova). Konačni odabir gospodarstava za anketiranje proveden je iz popisa osnovnoga skupa metodom slučajnih brojeva.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

U obrazlaganju rezultata dobivenih istraživanjem treba imati na umu metodološke razlike u determiniranju uzorka dvaju istraživanja, osobito kada su posrijedi ljudski potencijali, jer su brojna istraživanja u Hrvatskoj pokazala da su obiteljska gospodarstva s većim zemljišnim površinama mnogoljudnija.

Podatci su u oba istraživanja prikupljeni anketom, iz koje smo za potrebe ove raščlambe izdvojili sadržajem iste sklopove pitanja. To su podatci o: domaćinstvu (broj članova, spolna i starosna struktura, zaposlenost), zemljištu po katastarskim kulturama, vrsti i broju stoke, biljnoj i stočarskoj proizvodnji, preradbi poljoprivrednih proizvoda, ulaganjima i materijalnim troškovima i novčanim primitcima domaćinstva.

Za analitički uvid u seosko i poljoprivredno stanovništvo i stanja osnovnih resursa istarskih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava služili smo se službenom statističkom dokumentacijom Popisa stanovništva tih godina i Popisa poljoprivrede 2003. godine te nalazima recentnijih istraživanja u ovoj problematici.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Demografske promjene

Da bismo cjelovito razumjeli sociodemografske i ekonomske promjene kojima su bila podložna obiteljska gospodarstva, treba se osvrnuti na neke osnovne značajke u kretanju i sastavu stanovništva Istre. Međupopisno kretanje stanovništva Istre jest rezultat složena procesa i odnosa prirodnoga prirasta i migracijske bilance koji su utjecali (i utječu) na strukturalne odlike obiteljskih gospodarstava. Od 1971. godine Istra kontinuirano bilježi rast ukupne populacije, što je ponajviše uvjetovano propulzivnim razvojem turizma, trgovine i drugih uslužnih djelatnosti i doseljavanjem "novoga" stanovništva sa širega prostora bivše Jugoslavije.⁵ Imigracijsko stanovništvo usmjeravalo se prema obalnim istarskim gradovima, dok je sjeverna i središnja Istra, zbog manjka ponude radnih mjesta i svoje nerazvijenosti, manje privlačila doseljenike (Žutinić i sur., 1999.; Ilak Peršurić, 2001.). Agrarno, kasnije i ruralno iseljavanje prouzročilo je promjene u prostornoj naseljenosti Istarskoga poluotoka i jaču koncentraciju stanovništva u urbanim naseljima. U seoskim naseljima pada broj stanovnika, osobito sedamdesetih godina, kada je i bila najveća stopa deagrarizacije, pa je početkom osamdesetih u Istri (kao i u Hrvatskoj) gradsko stanovništvo brojčano premašilo seosko. Zbog narušene biološke strukture trend iseljavanja ruralne populacije je zaustavljen, pa u sljedećim međupopisnim razdobljima Istra bilježi lagani rast toga stanovništva. Poboljšanje prometne povezanosti i komunalne infrastrukture te očuvani

● TABLICA 1
Kretanje broja ukupnoga, seoskoga, aktivnoga i poljoprivrednoga stanovništva Istre od 1971. do 2001. godine

prirodni krajolik potiče imućnije ljude da se nastanjuju u dojučerašnjem migracijskom području. No nedovoljno, jer i po "demografskim i gospodarskim parametrima i razvojnim trendovima središnja (ruralna) Istra iskazuje se kao svojevrsna periferija u odnosu na Istru u cjelini" (Lay, 1998., 111).

Stanovništvo	1971.	1981.	1991.	2001.	Promjene +/- 1971.-2001.
Ukupno	175.199	188.332	204.346	206.344	+31.145
Seosko	89.451	78.566	79.866	83.794	- 5.567
Seosko u ukupnom (%)	51,1	41,7	39,1	40,6	-10,5
Aktivno	71.013	82.876	91.175	95.694	+24.681
Aktivno u ukupnom (%)	40,5	44,0	44,6	46,4	+5,9
Poljoprivredno	36.967	12.043	7030	5362	-31.605
Poljoprivredno u ukupnom (u %)	21,1	6,4	3,4	2,6	-18,5
Aktivno poljoprivredno	14.987	6418	3888	3164	-11.733
Aktivno poljoprivredno u ukupnom aktivnom (%)	21,1	7,7	4,3	3,3	-17,8

Izvor: Statistički godišnjak Hrvatske 1972. i 1982. godine, Statistički ljetopis RH 1992. i 2002. godine, Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 1981. godine RZS, Popis stanovništva 1991. godine, RZSS, Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima i tipovima, Popis 2001. – Posebna obrada DZS RH.

Rastom ukupnoga stanovništva, kontinuirano se povećava i broj aktivnoga stanovništva. Istodobno broj poljoprivrednoga stanovništva pada, i to apsolutno i relativno, pa je ono danas rezidualna skupina u ukupnom stanovništvu, u kojem sudjeluje samo sa 2,6%. Najintenzivnije opadanje poljoprivrednoga stanovništva zbiva se od 1971. do 1981. godine, kada je najveći odljev stanovništva iz ruralnoga prostora u gradove na obali. Proces migracije i preorijentacije stanovništva na nepoljoprivredne djelatnosti pridonosi snažnijem gospodarskom rastu u odnosu na republički prosjek, ali istodobno uzrokuje slabljenje poljoprivrednih aktivnosti. U posljednjem je desetljeću pad broja poljoprivrednoga stanovništva više posljedica biološkog odumiranja toga stanovništva negoli djelovanje ekonomskih i socijalnih razloga.⁶ Dinamika smanjenja poljoprivredne radne snage nešto je sporija, pa ona danas u aktivnom stanovništvu sudjeluje sa 3,3%. Po potonjim značajkama Istra (i Dalmacija) najmanje je agrarno područje u Hrvatskoj. Sa stanovišta revitalizacije seoskih prostora, kojega je poljoprivreda važna komponenta, upitno je daljnje smanjivanje poljoprivredne populacije.

Socioekonomske promjene u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima

Obiteljsko gospodarstvo složena je socioekonomska jedinica koja objedinjuje tri sastavnice: (a) domaćinstvo/kućanstvo kao socijalno-potrošačku zajednicu, (b) posjed-imetak, odnosno

vlasništvo nad zemljištem i drugim sredstvima proizvodnje te (c) gospodarstvo (u užem smislu) kao proizvodnu jedinicu koja objedinjuje imanje i sredstva za proizvodnju te radnu snagu koja u njoj sudjeluje (Defilippis, 1993.). Struktura domaćinstva s poljoprivrednim imanjem (broj članova, dob, spol, socioprofesionalni sastav i dr.) veoma je važan čimbenik budućega napretka gospodarstva i djelatnosti na njemu. Ona djeluje na opseg i strukturu potrošnje, na dohodak, na održivost i socioekonomski položaj i razvojnu putanju gospodarstva.

Koje su se sociodemografske promjene zbivale u poljoprivrednim domaćinstvima Istre u proteklih tridesetak godina, predočavamo u sljedećem dijelu priloga (Tablica 2).

Prosječni broj članova istraženoga domaćinstva (obitelji) s gospodarstvom nije se bitno mijenjao, u oba uzorka prevladavaju četveročlane obitelji (s prosječno 4,2 člana 1971. godine odnosno sa 4,3 člana 1998. godine). Višečlana domaćinstva bila su i jesu brojnija u skupinama gospodarstava s većim obradivim površinama, dok se broj članova na gospodarstvima do 3 ha smanjuje. Početkom sedamdesetih godina 20. st. na tim su gospodarstvima živjele obitelji koje su u prosjeku imale više od pet članova.

Promijenila se spolna struktura domaćinstva; muškarci su danas brojnija skupina na obiteljskim gospodarstvima negoli prije trideset godina, što posredno govori i o procesu (re)maskulinizacije poljoprivrede. Mijenja se dobna struktura, povećao se udio populacije u dobi od 65 i više godina (za 0,7%), a smanjio udio djece do 14 godina (za 1,6%), no valja istaknuti da je starosna struktura tih kućanstava ipak nešto povoljnija u odnosu na dobnu strukturu ukupnoga seoskog stanovništva Istre.⁷

➔ TABLICA 2
Neki pokazatelji sociodemografskih promjena u obiteljskim gospodarstvima Istre između 1971. i 1998. godine

Obilježje	1971.	1998.
Prosječni broj članova kućanstva	4,2	4,3
Spolna struktura (u %)		
Žene	51,1	49,0
Muškarci	48,9	51,0
Dobna struktura (u %)		
Do 14 godina	17,6	16,0
15 – 64 godine	69,1	70,0
Više od 65 godina	13,3	14,0
Broj aktivnih članova	2,8	2,7
Broj aktivnih poljoprivrednika	1,2	0,8
Broj zaposlenih izvan gospodarstva	1,0	1,9
Poljoprivredno zemljište u ha	7,3	6,5
Obradivo zemljište u ha	2,7	4,8*

*uključeno i zakupljeno zemljište

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

Prema mjerilu stalne zaposlenosti, obiteljska gospodarstva u Istri mješovitoga su, odnosno nepoljoprivrednog, tipa. Dok je 1971. godine na svakom gospodarstvu bio jedan aktivni poljoprivrednik (prosječno 1,2 po gospodarstvu), potkraj devedesetih godina tek svako četvrto domaćinstvo ima poljoprivrednika. Istraživanjem je ustanovljeno da je 1998. godine 40% obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava bez aktivnoga poljoprivrednika, odnosno svako drugo do 3 ha i svako treće s većim zemljišnim površinama (5 i više ha). Radove na tim gospodarstvima obavljaju članovi zaposleni izvan gospodarstva, kojih se broj u promatranom razdoblju udvostručio. To je temeljna značajka poljoprivrede ovoga područja, koja po mjerilu zaposlenosti članova izvan gospodarstva čini dopunsku, a ne osnovnu djelatnost.

U istraživanju 1971. godine razmatrana je pojava mješovitih i nepoljoprivrednih domaćinstava sa zemljišnim posjedom, koja je tada bila karakteristična za mediteransko područje. Mali posjed nije mogao potpuno angažirati svoje radne resurse niti ostvariti dostatan dohodak za egzistenciju obitelji. S druge strane, ponuda radnih mjesta u industriji, turizmu i u drugim djelatnostima te jača socijalna sigurnost privlačila je tadašnje poljoprivrednike u te djelatnosti. Time su se stvarala mješovita i nepoljoprivredna domaćinstva; ona su postigla veći stupanj interne socijalno-ekonomske ravnoteže od poljoprivrednih, koja su tu ravnotežu tražila u zapošljavanju svojih članova izvan gospodarstva (Radinović, 1973.).

Zemljište i biljna proizvodnja

● TABLICA 3
Broj obiteljskih
gospodarstava u Istri
prema veličini
posjeda, 1971.-2001.
godine

U proteklom tridesetogodišnjem razdoblju obiteljska gospodarstva nisu slijedila poželjne trendove razvoja, okrupnjavanja površina, specijalizacije i sl. Promjena njihova broja i posjedovna struktura pokazuje znakove pogoršanja. U istarskoj poljoprivredi "ugasila" se trećina obiteljskih gospodarstava. Indikativno je da je taj proces bio izrazitiji u skupinama gospodarstava većih površina.

Veličina u hektarima	Broj gospodarstava po godinama				Promjene 1971./2001.	
	1971.	1981.	1991.	2001.	+ ili -	%
Do 1,00 ha	5578	5534	6689	4624	- 954	- 17,1
1,01 -3,00	4581	4023	4213	3710	- 871	- 19,1
3,01 -5,00	3044	2708	2480	1794	- 1250	- 41,1
5,01 -10,00	4633	4111	3456	2063	- 2570	- 55,5
10,01 ha i više	3216	2785	2175	1343	- 1873	- 58,2
Ukupno	21.052	18.961	19.013	13.534	- 7518	- 35,7

Izvor: Popis poljoprivrede 1991. godine, SLJHŽ – 93, str. 522-524, Popis poljoprivrede 2003. godine

Prema podacima iz Popisa poljoprivrede 2003. godine, kućanstva u Istri raspolagala su sa 52.823 ha poljoprivrednoga zemljišta na 57.904 parcela, prosječne veličine 0,9 ha. Od ukupnoga poljoprivrednog zemljišta iskorištava se samo 22.040 ha. Popisom je registrirano i zemljište "uzeto u zakup", ukupno 3734 ha, što pokazuje da je dio gospodarstava zainteresiran povećati obradivu površinu i poljoprivrednu proizvodnju.

Ovu opću sliku stanja o zemljišnim resursima u obiteljskim gospodarstvima Istre, koja se temelji na podacima službene statistike, potvrđuju i nalazi naših istraživanja. Prosječna poljoprivredna površina obiteljskoga gospodarstva smanjila se sa 7,3 na 6,5 ha. Godine 1971. bilo je 63% gospodarstava s obradivom površinom do 3 ha, a 1998. godine taj je udio pao na 38%. Prema nalazima zadnjeg istraživanja, povećao se udio gospodarstava s obradivom površinom većom od 5 ha, i to zato što su ta gospodarstva, uz vlastito zemljište, uzimala i zemljište u zakup.

Struktura iskorištenih površina nije se bitno mijenjala, i dalje po veličini prevladavaju oranice (prosječno 2,9 ha po gospodarstvu), potom livade (1,4 ha), znatno manje vinogradi (0,4 ha) i voćnjaci (0,1 ha). Nažalost, zapuštanje poljoprivrednoga zemljišta nalazimo i ovdje; približno pola svojih oranica anketirana gospodarstva (1998.) ne obrađuje.

I struktura sjetve nije se promijenila. Kao i ranije, najzastupljenija kultura i dalje je pšenica (i druge vrste žita), pa povrće, najviše krumpir, pa krmno bilje. Gospodarstva i dalje imaju obilježje "svaštarske" proizvodnje. Uz spomenute proizvode, tu je i proizvodnja vina i stočarski proizvodi, jaja, mlijeko, meso. Većina tih proizvoda i dalje služi za potrebe gospodarstva i kućanstva, premda je tržnost proizvodnje povećana sa 22% 1971. godine na 40% u 1998. godini. Općenito se može zaključiti da je tržnost proizvodnje obiteljskih gospodarstava niska i da, barem za sada, nema (ili su vrlo rijetki) specijaliziranih proizvođača, posebice onih proizvoda koje traži "veliko" turističko tržište.

Stočni fond

Stočarstvo je u Istri, u usporedbi s ostalim hrvatskim područjima, relativno slabije razvijeno. Od ukupnoga stočnog fonda Istre, u vlasništvu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava jest 88% goveda, 97% svinja, 93% ovaca i 35% peradi.

U zadnjih trideset godina, što se vidi iz Tablice 4, drastično je pao broj goveda, koja su ranije bila proizvodna i radna stoka; uzrok je slabljenje interesa za stočarstvo, ali i mehaniziranost posjeda. U stočnom fondu obiteljskih gospodarstava prepolaovljen je broj svinja. U posljednjem međupopisnom razdoblju jedino je povećan broj ovaca, koje pasu po prostranim

➤ TABLICA 4
Stočni fond u obitelj-
skim gospodarstvima
Istre

kraškim pašnjacima. Najmanje su oscilacije u peradarstvu, koje je najzastupljenija stočarska proizvodnja. Dio radne stoke – konji i magarci – već su šezdesetih godina 20. stoljeća iščezli s obiteljskog gospodarstva.

Vrsta stoke	Broj stoke po godinama			
	1971.	1981.	1991.	2001.
Goveda	28.639	17.121	8289	5892
Svinje	17.258	13.715	8758	8061
Ovce	14.320	9958	6743	14.012
Perad	203.000	241.349	234.730	215.012

Izvori: Dokumentacija 138, RZS RH, 1972; SGZO Rijeka – 83; SLJHŽ – 93; Popis stanovništva 2001.

U oba vremenska presjeka na anketiranim gospodarstvi-
ma brojno stanje stoke nije se bitno mijenjalo, ali se smanjio broj gospodarstava koja drže stoku. Stabilnost u držanju stoke pokazuju gospodarstva sa zemljišnim površinama većim od 3 ha, koja u prosjeku drže 1 do 2 goveda, 1 do 3 svinje te 3 ovce i koze. To upućuje na zaključak da razina stočarske proizvodnje u obiteljskim gospodarstvima ne zadovoljava te bi se smišljenom politikom, uz udovoljavanje određenim preduvjetima, mogla postići znatno veća regionalna stočarska proizvodnja za koju Istra ima svojih prednosti.

Poljoprivredna mehanizacija

Traktor, najkorisniji stroj na gospodarstvu, počeo se intenzivnije nabavljati početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća. Nabavom traktora i priključne opreme nadoknađuje se manjak (deagrarizirane) radne snage na gospodarstvu, smanjuje se fizički rad, a time se poboljšavaju opći uvjeti rada u poljoprivredi.

Prema statističkim podacima iz 1971. godine, tek je svako deseto obiteljsko gospodarstvo u Istri imalo traktor. Početkom osamdesetih godina broj se traktora utrostručio (s 1935 komada na 6745). Godine 1991. evidentirano ih je 8758, a prema Popisu poljoprivrede 2003. godine, obiteljska gospodarstva posjedovala su 9019 traktora. Te su godine raspolagala i s više od 6000 kultivatora. Uzevši broj traktora na jedinicu obradive površine, godine 1971. prosječno je traktor dolazio na 51 ha obradive površine, a 2003. godine na 9,8 ha. Slično je stanje i s kombajnima; jedan kombajn dolazio je na 314 ha 1971. godine, a 2003. na 61 ha. To pokazuje da su obiteljska gospodarstva Istre dobro opskrbljena mehanizacijom. Ubrzanost povećanja mehaniziranosti obiteljskih gospodarstava, što je uslijedilo zbog nestašice radne snage, ali katkada i zbog statusnoga prestiža, utjecalo je i na rast troškova energije, koji

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

su danas jedan od najvećih udjela u ukupnim troškovima gospodarstva. S obzirom na to da je riječ o površinski manjim gospodarstvima, upitan je i stupanj iskorištenosti strojeva. Na to upućuje i podatak da manja gospodarstva, s posjedom do 3 ha, imaju približno pet puta veću raspoloživu snagu traktora po jedinici površine u odnosu na veća gospodarstva.

Dohodak gospodarstva

Iz prikazanih podataka o zaposlenosti radne snage anketiranih obiteljskih gospodarstava proizlazi da je poljoprivreda samo jedan dio djelatnosti njegovih članova. Detaljniji uvid u to daje nam analiza dohotka domaćinstva i njegovih izvora.

Nalazi našega prvog anketnog istraživanja (1971. godine) pokazuju da je prosječno domaćinstvo ostvarilo više od polovice ukupnoga dohotka radom članova izvan gospodarstva, točnije 52% (u rasponu od 69% na manjim do 31% na većim gospodarstvima). U strukturi dohotka 22% bile su mirovine (gotovo sva gospodarstva imala su umirovljenika), 18% od poljoprivrede (u rasponu od 10 do 33%) i 8% od turizma i raznih usluga (u rasponu od 2 do 17%). Nažalost, ne raspolazemo tim podatcima u našem istraživanju iz 1998. godine, pa ne možemo usporedbom ustanoviti dinamiku promjena u izvorima dohotka. Realno je prosuditi, s obzirom na to da se broj zaposlenih izvan gospodarstva udvostručio (vidi Tablicu 2) i da su se neke strukturne odlike tih gospodarstava u cjelini pogoršale, da su se u ukupnom dohotku kućanstva dohodci iz poljoprivrede smanjili. U prilog tomu govori analiza dohotka s gospodarstva iz istraživanja 1998. godine.

Prosječno anketirano gospodarstvo ostvarilo je dohodak iz poljoprivrede u iznosu od 32.781 kunu, s nešto većim udjelom iz stočarske proizvodnje (55,4%), a manjim iz biljne proizvodnje (44,6%). Nadalje, polovica gospodarstava godišnje je ostvarila manje od 20 tisuća kuna dohotka iz poljoprivrede, tri četvrtine manje od 40 tisuća. Niži poljoprivredni dohodak imala su gospodarstva s manjim brojem članova, dok su članovima brojnija gospodarstva ostvarivala znatno viši dohodak iz poljoprivrede. Primjera radi, petoročlana domaćinstva, a takvih je u našem uzorku bilo samo 3,8%, ostvarivala su dohodak s gospodarstva u rasponu od 100 do 150 tisuća kuna. Iz ove, doduše šture, analize ipak se vidi da rad samo u poljoprivredi u okviru gospodarstava ne jamči u većini slučajeva dovoljan dohodak za ulaganja u proizvodnju i opremu, proširenje i promjenu strukture proizvodnje te općenito prihvatljivu razinu životnoga standarda njegovih žitelja. Sigurno je da se on, barem u sadašnjim uvjetima privređivanja obiteljskih gospodarstava, mora nadomjestiti iz drugih izvora prihoda.

RAZVOJNA OGRANIČENJA I MOGUĆNOSTI

Polazna osnovica u scenariju poželjne budućnosti razvoja poljoprivrede u Istri i njezina prevladavajućega dijela obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava jest otklanjanje brojnih zapreka s kojima se ona suočava. Kao i u drugim regijama, tako je i u Istri poželjno da se najprije otklone zapreke na razini države, prije svega jasnom strategijom razvoja poljoprivrede, poštujući regionalne posebnosti. Što je s financijskom decentralizacijom prema regionalnoj i lokalnoj razini? Najbolji je pokazatelj djelovanje Županijskoga fonda za razvoj poljoprivrede u Istri. Ovaj fond, prvi u Hrvatskoj, posluje vlastitim sredstvima. Razvija poljoprivredu kreditiranjem primarne proizvodnje, prerađivačkih pogona, proizvodnje sadnoga materijala, servisnih objekata, stručne i znanstvene infrastrukture te pruža potporu asocijacijama proizvođača i dr. To je dobar primjer regionalne i lokalne inicijative vlastitim sredstvima.

Razvoj poljoprivrede u Istri treba sagledavati, više nego u drugim regijama, u kontekstu razvoja drugih djelatnosti, prije svega turizma, kao vodeće gospodarske djelatnosti. Poljoprivreda i turizam u Istri trebaju biti komplementarne djelatnosti. Osmišljavanje razvoja poljoprivrede treba promatrati u kontekstu regionalnih i globalnih procesa razvoja, poštujući da je to regija smještena na krajnjem sjeverozapadu Hrvatske i krajnjem sjeveru Mediterana, da se nalazi u "suncanom pojasu Europe", da je sačuvala okoliš i dijelom tradicijsku baštinu, da su povoljni uvjeti za poljoprivrednu proizvodnju, da ima blizinu tržišta, a prije svega umješnost i poznatu radišnost ljudi.

Pitanje je u kojoj će se mjeri ostvariti pretpostavljeni cilj, a on je da obiteljska poljoprivredna gospodarstva u Istri osiguraju kvalitetno življenje, da očuvaju prirodu od onečišćenja i devastacije, da razvijaju seoski turizam i agroturizam, da zadrže prepoznatljivu poljoprivredu mediteranskoga područja, da očuvaju tradicijske vrijednosti kulturnoga i graditeljskoga življenja u ruralnom prostoru.

Vizija poljoprivrednoga razvoja u Istri temelji se na iskorištavanju njezinih specifičnih "mediteranskih" prirodnih osobina, pri čemu se zadržava struktura proizvodnje prepoznatljiva u mediteranskom podneblju. Treba pri tome primijeniti tehnička i tehnološka dostignuća u proizvodnji te bolje organizirati poljoprivredna gospodarstva. Stoga je važno razviti alternativne koncepcije sustavnoga stručnog obrazovanja i razne izvore stručne pomoći prilagođene poljoprivrednicima i obiteljskim gospodarstvima, a sadržajem u skladu s ciljevima razvitka istarske poljoprivrede i sela.⁸ Posebnu pozornost treba obratiti sređivanju zemljišnih vlasničkih od-

nosa. Važan je segment razvoj preradbene (mali pogoni za preradbu, doradbu i konfekcioniranje poljoprivrednih proizvoda) i tržišne infrastrukture, a posebno uvođenje suvremenoga trženja na veleprodajnoj razini.

Istaknuto mjesto u proizvodnoj orijentaciji može imati jači razvoj vinogradarstva i vinarstva, pri čemu treba njegovati uzgoj domaćih sorata, potom povećavati nasade maslina, obnoviti govedarstvo i razvijati ovčarstvo i kozarstvo na prirodnoj ispaši te razvijati proizvodnju povrća.

Treba istaknuti da je na tom prostoru turizam razvijen više nego drugdje u Hrvatskoj i dodatni je poticaj napretku poljoprivrede i obiteljskih gospodarstava, pri čemu valja voditi računa o tome da razvoj turizma i poljoprivrede ne izazove degradaciju ruralnih i poljoprivrednih područja. Neminovno je da će se dio poljoprivrednih površina smanjiti zbog izgradnje prometnica i širenja naselja, stoga treba kultivirati zapuštene površine, povećavajući tako oranice, vinograde i maslinike.

Valja očekivati da se broj poljoprivrednika neće više smanjivati, jer je dosegao donju granicu, dapače, doći će do svojevrsnoga povrata stanovništva poljoprivredi kao dopunskoj djelatnosti. Potrebno je okrupnjavanje posjeda na određenom broju obiteljskih gospodarstava s mlađim i poduzetnijim gospodarima, s prednošću kupnje državnoga zemljišta ili najma zemlje staračkih domaćinstava.

Kao i ostale hrvatske regije, i Istra se treba prilagoditi standardima europskoga tržišta, stvarajući prepoznatljiv, tipičan (istarski) i kvalitetan poljoprivredni proizvod. U Istri se može proizvesti vrhunsko i kvalitetno vino, maslinovo ulje, kvalitetni stočni proizvodi i povrće. Posljednjih nekoliko godina pojedine agroekonomske mjere, npr. poticanje razvoja regionalne poljoprivrede (vinogradi, masline, ovce i dr.) povoljnijim kreditima i nepovratnim sredstvima, poticanje razvoja agroturizma i preradbe poljoprivrednih proizvoda, na tragu su tih težnji.

ZAKLJUČAK

Poljoprivreda je u Istri nedvojbeno važna sastavnica njezina ruralnoga i ukupnoga gospodarstva, čije mogućnosti za razvitak, s obzirom na poredbene prednosti, još nisu cjelovito iskorištene. Organizirana je najvećim dijelom u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, koja su po svojim socioekonomskim značajkama zaposlenja članova i izvora prihoda pretežito mješovitoga i nepoljoprivrednoga tipa.

Socioekonomske promjene u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima Istre, koje smo pratili u posljednjih tri-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

desetak godina i koje su se zbivale pod pritiskom opće poznatih globalnih procesa deagrarizacije, industrijalizacije i urbanizacije, možemo sažeti u nekoliko točaka. Prvo, poljoprivredno stanovništvo u Istri u tom razdoblju se drastično smanjilo te danas ono u ukupnom stanovništvu sudjeluje samo sa 2,6%, odnosno u njegovu aktivnom dijelu sa 3,3%. Time se i bitno promijenio socioekonomski sastav domaćinstava s poljoprivrednim imanjem. Dok je sedamdesetih godina 20. st. na svakom gospodarstvu bio jedan aktivni poljoprivrednik, potkraj devedesetih godina tek je svako četvrto poljoprivredno domaćinstvo imalo aktivnoga poljoprivrednika. Udvostručio se broj obiteljskih članova koji su zaposleni izvan gospodarstva te su ona sve više orijentirana na nepoljoprivredne izvore dohotka. Drugo, pogoršala se proizvodna i strukturna osnovica gospodarstava. Ugasila se trećina obiteljskih gospodarstava, što nije urodilo okrupnjavanjem posjeda, pa se danas poljoprivredna proizvodnja odvija na razmjerno malom i isparceliziranom zemljištu. Proizvodna struktura, po anketnim nalazima, zadržala je obilježja iz sedamdesetih godina 20. stoljeća, preteže uzgoj žita, pa povrća i krmnoga bilja. Prema statističkim podacima, drastično je pao broj goveda, broj svinja se prepolovio, a jedino se povećao broj peradi. Gospodarstva i dalje imaju obilježja "svaštarske" proizvodnje i većina se poljoprivrednih proizvoda potroši na gospodarstvu, odnosno u kućanstvu. Iz anketnih nalaza vidi se da je tržišnost proizvodnje obiteljskih gospodarstava niska, iako je povećana na 40% u odnosu na 1971. godinu, kada je iznosila samo 20%. Treće, dohodak ostvaren od poljoprivrede unutar gospodarstva malen je i ne zadovoljava životne potrebe obiteljskih članova te se neminovno dopunjuje radom članova izvan gospodarstva i iz drugih izvora. Ustanovili smo da je ostvareni dohodak s gospodarstva nedostatan za ulaganja u proizvodnju i opremu, proširenje i promjenu strukture proizvodnje, iznimka su članovima brojnija kućanstva i većih poljoprivrednih površina.

Na kraju, polazeći od prethodne analize, pitanje je kakve su mogućnosti razvoja poljoprivrede u Istri. Očito je da će njezin napredak ovisiti o uklanjanju sklopa zapreka koje koče bržu prilagodbu obiteljskih gospodarstava tehnološkim dostignućima i tržišnim uvjetima, što traži kreativnu i učinkovitu agrarnu politiku. Temelj poljoprivrednoga razvoja jest na iskorištavanju njezinih specifičnih "mediteranskih" prirodnih osobina, a globalne su smjernice vinogradarstvo i proizvodnja poznatih istarskih vina (malvazija, teran), djevičansko maslinovo ulje, stočarstvo i kvalitetni stočni proizvodi te povrćarstvo. Realno je pretpostaviti da će se poljoprivreda u Istri razvijati i da će svojim specifičnim proizvodima pridonijeti

BILJEŠKE

ukupnoj stabilnosti života, a određenom broju gospodarstava osigurati dopunski rad i dohodak.

U konačnici, razvoj istarske poljoprivrede podrazumijeva pronalaženje optimalne kombinacije u primjeni tehnološkoga napretka u proizvodnji i u gospodarenju prirodnim resursima, u kontekstu svekolike politike ruralnoga razvoja.

¹ U posljednjem se desetljeću broj sela bez stalnoga stanovništva u Hrvatskoj gotovo utrostručio, što je, s jedne strane, posljedica rata u kojem su devastirana i uništena brojna sela, ali i posljedica demografskog izumiranja, posebno onih sela koja su izvan gravitacijskih zona urbanih naselja. U Istri je 2001. godine evidentirano čak 11 seoskih naselja bez stalnih stanovnika (Brkić, Žutinić, 2002.).

² Voditelj istraživanja bio je dr. Josip Defilippis, a na području Hrvatske projekt su obavili istraživači iz Instituta za jadranske kulture i melioraciju krša u Splitu, Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i Poljoprivrednog fakulteta u Zagrebu. Istraživanjem su obuhvaćena 342 gospodarstva u Dalmaciji i 115 u Istri.

³ Voditelj ovoga istraživanja bio je dr. Jusuf Šehanović, a proveli su ga suradnici Instituta za poljoprivredu i turizam u Poreču.

⁴ U ranijim Popisima stanovništva (1961. i 1971. godine) statistička služba je rabila trodiferencirani model naselja: gradska, mješovita, seoska, ali je on napušten u Popisu iz 1981. godine.

⁵ Među doseljenicima, najbrojniji su bili iz Bosne i Hercegovine (42%), zatim iz drugih krajeva Hrvatske (23,9%), potom iz Srbije i Crne Gore (20%), iz Slovenije (10,4%) te Makedonije (3,7%) (Ilak Peršurić, 2001., 32).

⁶ Brojni su istraživači ustanovili izražen proces starenja agrarnoga stanovništva na nacionalnoj razini zbog selektivnosti procesa deagrarizacije. Rabeći indeks starenja (odnos stanovništva starijeg od 60 godina i onog ispod 19 godina), Župančić je ustanovio da je 1991. godine za poljoprivredno stanovništvo on iznosio 1,79 i time znatno premašio kritičnu vrijednost od 0,4, što zorno govori o procesu senilizacije i nemogućnosti njegove biološke reprodukcije (Župančić, 2000.). Nažalost, službena statistika, barem za sada, nije objavila podatke o dobnom sastavu agrarne populacije ni na nacionalnoj ni na županijskim razinama, što bi dalo "čvršće" uporište našem zaključku.

⁷ Po tom pokazatelju prosječno anketirano kućanstvo mnogoljudnije je u odnosu na županijski prosjek, jer je prema Popisu stanovništva iz 2001. godine prosječno kućanstvo u županiji brojilo 2,85 člana. Prema Popisu poljoprivrede 2003. godine, prosječno poljoprivredno kućanstvo imalo je 3,3 člana. U ruralnom stanovništvu Istre, po Popisu iz 2001. godine, bilo je 13.409 stanovnika do 14 godina, ili 16,0%, i 14.482 stanovnika od 65 i više godina, ili 17,3%.

⁸ Recentnije istraživanje o stanju formalnog obrazovanja i razine stručne obrazovanosti poljoprivrednika u Hrvatskoj pokazalo je da je ono vrlo nepovoljno te izravno utječe na nisku primjenu tehnoloških dostignuća na seljačkim gospodarstvima (Žutinić, 1999.). U prilog tomu idu i nalazi o obrazovnoj strukturi članova anketiranih go-

spodarstava na uzorku iz 1998. godine, koji pokazuju da je većina njih (57,9%) imala nepotpunu osnovnu ili završenu osnovnu školu, a višu školu ili fakultet završilo je tek 7,8%.

LITERATURA

- Brkić, S., Žutinić, Đ. (2002.), Društveni aspekt razvoja seoskih područja. U: A. Kolega (ur.), *Prilagodba Europskoj zajednici hrvatske poljoprivrede, šumarstva i ribarstva*, Zbornik radova HAZU, Zagreb, 131-143.
- Defilippis, J. (1993.), *Obiteljska gospodarstva Hrvatske*, Zagreb, AGM.
- Ilak Peršurić, A. S. (2001.), *Sociodemografska reprodukcija obiteljskih gospodarstava Istarske županije*, magistarski rad, Agronomski fakultet, Zagreb.
- Lay, V. (1998.), Središnja Istra – Studija slučaja. U: I. Rogić, M. Štambuk (ur.), *Duge sjene periferije*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 109-114.
- Livada, S., Puljiz, V., Dilić, E., First Dilić, R. (1975.), *Ekonomsko – socijalna problematika seoskog stanovništva jadranskog područja SR Hrvatske, Sociološki dio*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 1-64.
- Milotić, A., Oplanić, M. (1997.), *Productional of Familiar Agricultural Holdings*, Zbornik radova 16. svetovanje organizatorjev dela "Quo vadis management", Fakulteta za organizacijske vede, Kranj, 368-373.
- Milotić A., Šehanović, J., Oplanić, M. (1998.), *Dohodovnost obiteljskih kućanstava u Istri*, The First Encounters of Mediterranean Economists "Cooperation and Development in the Mediterranean", Zbornik sažetaka, Split-Brela, 28.
- Milotić, A., Oplanić, M. (1999.), *Broj, struktura i zaposlenost poljoprivrednog stanovništva u Istarskoj županiji*, Zbornik radova "Seljačka obiteljska gospodarstva u Istri", Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, knjiga 3: 16-26.
- Milotić, A., Knaus, K., Oplanić, M. (2002.), *Prilagodba poljoprivrede priobalnog područja aktualnim trendovima turističke potražnje*, Znanstveni skup: Kontinentalni gospodarski resursi u funkciji razvitka turizma Republike Hrvatske, Zbornik radova, Ekonomski fakultet u Osijeku, 209-219.
- Oplanić, M., Milotić, A., Ružić, P. (1997.), *Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo – čimbenik razvoja ruralnih oblika turizma u Istri*, Tourism and Hospitality Management, WIFI, Win/Opatija, 427-441.
- Oplanić, M., Milotić, A., Peršurić, Đ. (1999.), *Dohodak iz poljoprivrede i perspektive razvoja obiteljskih gospodarstava u Istarskoj županiji*, Zbornik priopćenja i sažetaka, Cavtat, 97-98.
- Pejnović, D. (2004.), Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 4-5: 701-726.
- Radinović, S. (1973.), *Ekonomsko – socijalna problematika seoskog stanovništva jadranskog područja SR Hrvatske, Proizvodno ekonomske karakteristike seoskog gospodarstva*, Institut za jadranske kulture i melioraciju, Split, 1-66.
- Radinović, S. (1983.), Tendencije razvoja poljoprivrede na mediteranskom području s aspekta valorizacije komparativnih prednosti, *Glasnik*, Beograd, 22-25.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

Župančić, M. (2000.), Tranzicija i modernizacijske perspektive hrvatskog sela, *Sociologija sela*, 1/2 (147/148): 11-78.

Žutinić, Đ., Ilak Peršurić, A. S., Šehanović, J. (1999.), *Population Migration and Implications on Rural Areas: a Case Study of Istra County*, Zbornik radova "Seljačka obiteljska gospodarstva u Istri, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, knjiga 3: 34-44.

Žutinić, Đ., Brkić, S. (1999.), Stavovi seljaka o stručnom obrazovanju u poljoprivredi, *Sociologija sela*, 2/3 (144/145): 149-168.

Socioeconomic Processes in Family Farming in Istria

Stipe RADINOVIĆ

Institute for Adriatic Crops and Karst Reclamation, Split

Đurđica ŽUTINIĆ

Faculty of Agriculture, Zagreb

Milan OPLANIĆ, Anita Silvana ILAK PERŠURIĆ

Institute of Agriculture and Tourism, Poreč

Miroslav TRATNIK

Faculty of Agriculture, Zagreb

The paper discusses changes in agricultural family farming in Istria occurring in the past thirty years, from the viewpoint of human and production resources. The analysis rests on the findings of two surveys conducted in two periods on agricultural farms and is based on available statistical data. In the first part of the paper, the authors describe the main characteristics in the movement and structure of the population of Istria which has increased in the period observed. The most radical changes that occurred in its structure were a dramatic fall of the share of rural population. This also had an impact on the changes in the socioeconomic structure of family farming in which, with regard to the 1970s, the number of active farmers dropped and the family members not working on the farms doubled in number. In addition, the number of family farms dropped by one third, the area of unarable land increased and the livestock fund decreased. According to results of the survey, the farms maintained the same structure of production, which is still mostly self-sufficient in character. Thus the development of family farming in Istria should be viewed in the context of development of other activities, especially the rural tourist industry and agrotourism.

Key words: socioeconomics, family farming, Istria

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 15 (2006),
BR. 1-2 (81-82),
STR. 173-190

RADINOVIĆ, S. I SUR.:
SOCIOEKONOMSKI...

Sozioökonomische Prozesse in landwirtschaftlichen Familienbetrieben in Istrien

Stipe RADINOVIĆ
Institut für adriatische Kulturen und Karstmelioration, Split

Đurđica ŽUTINIĆ
Landwirtschaftliche Fakultät, Zagreb

Milan OPLANIĆ, Anita Silvana ILAK PERŠURIĆ
Institut für Landwirtschaft und Fremdenverkehr, Poreč

Miroslav TRATNIK
Landwirtschaftliche Fakultät, Zagreb

Die vorliegende Arbeit untersucht Veränderungen im Bereich von Personen- und Produktionsressourcen, zu denen es im Laufe der letzten 30 Jahre in landwirtschaftlichen Familienbetrieben Istriens gekommen ist. Die Analyse gründet sich auf zwei Umfragen, die zu zwei unterschiedlichen Zeitpunkten in den Landwirtschaftsbetrieben durchgeführt wurden, sowie auf verfügbare statistische Angaben. Im ersten Teil ihrer Untersuchung beschreiben die Verfasser die Grundmerkmale in der Entwicklung und Zusammensetzung der istrischen Bevölkerung, deren Zahl im beobachteten Zeitraum gestiegen ist. Zu den radikalsten Veränderungen in der Bevölkerungszusammensetzung gehört der Umstand, dass der Anteil an in der Landwirtschaft beschäftigten Menschen drastisch gesunken ist. Dies brachte Veränderungen in der sozioökonomischen Zusammensetzung der landwirtschaftlichen Familienbetriebe hervor: Im Vergleich zu den 70er-Jahren des 20. Jh. hat sich die Zahl der aktiven Landwirte verringert und die Zahl der außerhalb der Landwirtschaft Beschäftigten verdoppelt. Die Gesamtzahl der landwirtschaftlichen Familienbetriebe ist um ein Drittel zurückgegangen, die Zahl brachliegender Nutzflächen ist gestiegen, die Viehherden haben sich verkleinert. Laut Untersuchungsergebnissen haben die Betriebe ihre Produktionsstruktur, die auch weiterhin überwiegend an der Selbstversorgung orientiert ist, beibehalten. Daher muss die Entwicklung landwirtschaftlicher Familienbetriebe in Istrien im Kontext anderer Erwerbstätigkeiten betrachtet werden, vornehmlich des ländlichen Fremdenverkehrs.

Schlüsselwörter: Sozioökonomik, landwirtschaftliche Betriebe, Istrien